

O. Trinus

**Intensification of Educational Methods within the Context
of Teacher's Pedagogical Mastership Development
in A. Muzychenko's Creative Heritage**

The author investigates Oleksander Muzychenko's ideas of the determination of the concept of school development, the educational goal and tasks that the school and teachers face. He also explicates the ways of the educational methods intensification and the impact of the teacher's pedagogical mastership on the educational process.

Рецензент - кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник Л. В. Сліпчишин

УДК 37.037(477)

Сергій Марчук

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ УКРАЇНИ -
ВАЖЛИВИЙ ПРІОРИТЕТ СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ
(У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ К. Д. УШИНСЬКОГО)**

Одним із важливих напрямів Національної доктрини розвитку освіти, Законів України "Про освіту", "Про загальну середню освіту". "Про фізичну культуру і спорт" є фізичне виховання як основа для забезпечення здоров'я громадян.

Сьогодення об'єктивно ставить низку вимог до особистих якостей людини, здатної успішно функціонувати в умовах ринку. Серед них - уміння творчо мислити і діяти, приймати рішення в нестандартних ситуаціях, здатність до професійного динамізму, комунікабельність, розвинуті навички роботи в групах і колективах. Найкращі умови для набуття цих якостей створюються у процесі фізичного виховання [6, с. 12].

Педагогічна діяльність має забезпечити зв'язок фізичного виховання з розумовим, моральним, естетичним і трудовим. З цією метою батьки і школа домагаються:

- усвідомлення дітьми ролі фізичної культури в різнобічному розвитку особистості, свідомого ставлення до зміцнення свого здоров'я як необхідної умови підготовки до суспільно корисної праці, захисту Батьківщини;
- використання національного досвіду фізичного виховання дітей, виховання лицарського духу і козацької мужності, самовідданості, загартованості тіла і волі; одним з ідеалів фізичної досконалості людини для молоді має бути запорозьке козацтво;
- виховання потреби в регулярних заняттях фізичною культурою (спортом), дотримання режиму дня, прагнення до оволодіння санітарно-гігієнічними знаннями і навичками; утвердження здорового способу життя;
- прагнення дітей до суспільно корисної діяльності, до фізичної культури, спорту [3, с. 20].

Мета статті полягає у з'ясуванні теоретико-методологічних засад побудови сучасної національної системи фізичного виховання дітей і молоді України з урахуванням наукового доробку К. Д. Ушинського.

Питання теорії та методики фізичного виховання в нинішніх умовах розглядаються у спеціальних посібниках, зокрема таких: Б. М. Шиян "Теорія і методика фізичного виховання школярів" (2001 р.), І. Б. Кар-

пова, В. Л. Корчинський, А. В. Зотов "Фізична культура та формування здорового способу життя" (2005 р.), В. Г. Папуша "Методика фізичного виховання школярів: форми, зміст, організація" (2006 р.), Н. В. Андрюшук, М. М. Андрюшук "Основи здоров'я і фізична культура" (2006 р.), Л. П. Сергієнко "Практикум з теорії і методики фізичного виховання" (2007 р.). О. М. Худолій "Загальні основи теорії і методики фізичного виховання" (2008 р.) та ін.

Фізична культура - невід'ємний елемент загальної культури особистості. Повноцінний фізичний розвиток особистості, сформованість її фізичних здібностей, зміцнення здоров'я, гармонії тіла і духу, людини і природи - основа фізичного виховання.

Вирішення завдань формування позитивного ставлення до здорового способу життя, виховання відповідального ставлення до зміцнення свого здоров'я, фізичного, духовного і психічного загартування у практиці сучасного національного виховання спонукає педагогів-науковців, діячів освіти на творче використання спадщини вітчизняних прогресивних педагогів минулого (Г. Г. Ващенко, С. Ф. Русової, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського). Адже передова педагогічна думка орієнтує нас на створення умов для духовного і фізичного самовдосконалення людини з опорою на християнські та національні цінності.

В історії педагогічної думки ХІХ ст. одне з чільних місць посідає педагогічна спадщина і просвітницька діяльність видатного педагога-демократа, науковця, професора, реформатора шкільної справи, письменника, корифея світової та вітчизняної психолого-педагогічної науки Костянтина Дмитровича Ушинського (1824-1870 рр.). Згідно з періодизацією педагогічної думки в Україні, розробленою та обґрунтованою О. В. Сухомлинською, педагогічна спадщина К. Д. Ушинського складалася і розвивалася в період педагогіки Просвітництва ХІХ ст. У своїй педагогічній системі К. Д. Ушинський втілює кращі риси передової громадської думки, прогресивної вітчизняної науки - гарячий патріотизм, гуманізм, демократизм, віру в людину, в її невичерпні творчі можливості. Творчий набуток геніального українського педагога є надбанням скарбниці світової культури і національною гордістю нашого народу.

К. Д. Ушинський вважав, що фізичне виховання має спиратися на глибокі знання анатомії, фізіології та психології. У його праці "Людина як предмет виховання" чітко визначено, що фізичне виховання позитивно впливає на всі сторони людської діяльності.

Окреслимо мету, принципи й основні завдання фізичного виховання в системі сучасного національного виховання у контексті актуальних педагогічних ідей К. Д. Ушинського.

1. Метою загальної фізкультурної освіти є формування наукового світогляду учнів у сфері фізичної культури, оволодіння ними засобами, методами і формами індивідуальної рухової діяльності, уміння цілеспрямовано використовувати цю діяльність для власного духовного і фізичного вдосконалення, зміцнення і збереження здоров'я. З'ясування мети фізичного виховання, на думку К. Д. Ушинського, вказує "на необхідність чіткого визначення мети виховної діяльності" [4, с. 196]. У передмові праці "Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології" К. Д. Ушинський зазначає: "Визначення мети виховання ми вважаємо пробним каменем усяких філософських, психологічних і педагогічних теорій" [4, с. 198]. Актуально сьогодні звучать такі слова видатного педагога: "...Ввіряючи вихованню чисті й вразливі душі дітей, ввіряючи для того, щоб воно провело в них перші, а тому й найглибші риси, ми маємо цілковите право спитати вихователя, якої мети він досягатиме в своїй діяльності, і вимагати на це питання ясної й категоричної відповіді" [4, с. 197]. *Метою фізичного виховання є формування особистості, спрямоване на забезпечення необхідного рівня розвитку життєво важливих рухових навичок і фізичних якостей; загальнолюдських цінностей: здоров'я, фізичного, соціального та психічного благополуччя; виховання інтересу і звички до самостійних занять фізичною культурою і спортом, набуття навичок здорового способу життя [2].*

2. Концептуальні принципи фізичного виховання. Визначаючи мету, роль і місце фізичного виховання в загальній системі виховання, керуються визнаними загальнолюдськими цінностями. Погляди на фізичне виховання необхідно базувати на принципах народності, природовідповідності, демократизму, гуманізму. Визначальною умовою побудови педагогічного процесу з фізичної культури на сучасному етапі розвитку системи освіти є забезпечення на заняттях творчої співпраці його учасників.

Принцип народності враховує традиції національної системи фізичного виховання, яка сягає корінням часів Давньої Русі. Тут були напрацьовані прекрасні методи вишколу, гартування дітей, формування воїнського лицарства, мужності. Український народ виробив свої національні види вправ і рухливих ігор. Вершиною національного фізичного виховання, самовдосконалення тіла і духу була доба Запорозької Січі. Тут сила і витривалість, тілогартування у повсякден-

ному житті та військових справах проходили в постійних іграх, забавах, танцях, змагальних вправах тощо. Всі ці історичні національні надбання будуть надійною основою для повноцінного фізичного розвитку молоді, зміцнення її здоров'я [1, с. 52].

К. Д. Ушинський під народністю розумів своєрідність кожного народу, зумовлену його історичними і географічними умовами. "Виховання бере людину всю, якою вона є, з усіма її народними й поодинокими особливостями, - її тіло, душу, й розум", - переконує педагог [4, с. 44].

Принцип природовідповідності є тією першоосновою, яка забезпечує досягнення гармонійного співвідношення між природою і людиною. Він вимагає врахування багатогранної та цілісної природи людини у ході її розвитку. К. Д. Ушинський підкреслює: "Природа своїми таємничими буквами записує в тілі людини всю історію її безсмертної душі, і цей дивний літопис природи передається з покоління в покоління, від батьків до дітей, внукам і правнукам, урізноманітнюючись, розвиваючись, змінюючись без кінця під впливом життя людини в історії" [4, с. 96].

Демократизація процесу фізичного виховання передбачає постійне спілкування вчителя з учнями, знання їх особистого життя, довіри до них. Учень, зустрівшись із труднощами, які не в змозі подолати самостійно, звертається за порадами до вчителя. За таких умов спілкування педагога з учнями буде відвертим і довірливим, що принесе добрі результати в діяльності.

Принцип гуманізму змінює позицію учнів і вчителів у спілкуванні, утверджує особистісне спілкування - підтримку, співчуття, утвердження людської гідності, довіри. Гуманізація процесу фізичного виховання проявляється у створенні умов для кожного учасника педагогічного процесу з метою повного розвитку фізичних і духовних здібностей особистості.

Крім того, система фізичного виховання дітей та учнівської молоді базується на принципах особистісної та диференційованої орієнтації, пріоритету оздоровчої спрямованості, використання традиційних і нетрадиційних форм рухової активності.

3. Освітні завдання фізичного виховання. Освітня спрямованість фізичного виховання полягає в тому, щоб зробити надбанням кожного базові науково-практичні знання, нагромаджені у сфері фізичної культури; забезпечити раціональне формування індивідуального фонду рухових умінь і навичок, необхідних у житті, та довести їх до необхідного рівня досконалості; навчити кожного застосовувати набуті знання і навички у повсякденному житті з метою самовдосконалення. Реалізація цих завдань спрямована на одержання максимального ефек-

ту від занять фізичними вправами в напрямі їх впливу на фізичну і духовну сферу людини, її здоров'я і творче довголіття.

4. Оздоровчі завдання фізичного виховання. Група оздоровчих завдань спрямована на забезпечення оптимального розвитку властивих людині фізичних якостей і на їх основі - на вдосконалення фізичного розвитку; зміцнення і збереження здоров'я; удосконалення будови тіла і формування постави; забезпечення творчого довголіття як наслідок вирішення попередніх завдань [6, с. 62].

5. Виховні завдання повинні забезпечити соціальне формування особистості, виховання членів суспільства, відданих його ідеалам, які відстоюють його інтереси.

Говорячи про якості вчителя, К. Д. Ушинський зазначав, що педагог повинен бути не тільки викладачем, а й, насамперед, вихователем. Головному рису викладача він вбачав у вмінні виховувати учнів своїм предметом. Виховні завдання диференціюються відповідно до складових виховання.

Інтелектуальний розвиток учнів у процесі фізичного виховання. Науковці різних профілів не раз стверджували, що інтелектуальний розвиток вимагає відповідного фізичного стану. К. Д. Ушинський стверджував: "Між ученими особливо є багато людей, які доживають до глибокої старості, і люди, які звикли до розумової праці, виносять зміну клімату, погане повітря, нестачу їжі, нерухомість не гірше, а часто навіть краще тих, у кого дуже розвинуті мускули, але кволо і мляво діють нерви" [4, с. 109]. Послідовник К. Д. Ушинського, відомий український педагог В. О. Сухомлинський підкреслював, що інтелектуальне багатство людини (поряд із моральним та естетичним) залежить від гармонії фізичного розвитку, здоров'я і праці.

Раціонально продумана шкільна система фізичного виховання може бути надійним підґрунтям високого рівня розумової працездатності протягом усього навчального дня. У перспективі систематичні заняття фізичними вправами позитивно позначаються на творчому інтелектуальному довголітті. Сучасна освічена та й просто культурна людина немислима без ґрунтовних фізкультурних знань. Освітня суть фізичного виховання тісно пов'язана з вихованням пізнавальної активності й таких якостей розуму, як допитливість, динамічність, гнучкість, гострота.

Моральне виховання учнів у процесі фізичного виховання. Зміст навчально-рухової діяльності включає ситуації, які можна використувати для виховання почуття поваги до слабкого, почуття обов'язку і відданості, почуття відповідальності, власної гідності, гордості, совісті, сором'язливості тощо. Виховання, на думку К. Д. Ушинського,

має виробляти в учнів такі якості: любов до батьківщини, гуманність, працьовитість, правдивість, почуття відповідальності, дисциплінованість, естетичне почуття, волю, характер. К. Д. Ушинський переконував, що виховання повинно просвітити свідомість людини, щоб перед її очима лежала чітка дорога добра.

Виховання волі у процесі занять фізичними вправами. К. Д. Ушинський визначив волю як "владу душі над тілом". Він пише: "...Ми анітрохи не сумніваємося, що воля як наймогутніший лікувальний засіб буде дедалі більше застосовуватися в медицині" [5, с. 274]. У процесі навчання рухів, удосконалення фізичних здібностей обов'язково приводяться в дію, виявляються і розвиваються вольові риси особистості. Серед вольових якостей, які найбільше піддаються впливові у процесі фізичного виховання, є цілеспрямованість (підпорядкування всіх сил для досягнення бажаного результату); наполегливість і впертість, що проявляються при подоланні труднощів; витримка (здатність регулювати власні почуття і настрої); рішучість і сміливість (здатність швидко приймати рішення і діяти всупереч небезпеці); ініціативність (подолання труднощів нетрадиційними засобами і методами). Оскільки процес фізичного виховання немислимий без прояву вольових зусиль, то вже самі заняття фізичними вправами сприяють вихованню вольових якостей.

Фізичне і господарсько-трудове виховання учнів. К. Д. Ушинський переконував, що "фізична праця необхідна для розвитку і підтримання в тілі людини фізичних сил, здоров'я, фізичних здібностей" [4, с. 108]. Фізичне виховання, розвиваючи фізичні здібності та створюючи великий запас рухових навичок і вмінь, гарантує високу продуктивність у будь-якому виді праці. У процесі фізичного вдосконалення, яке досягається роками наполегливої праці, формується позитивне ставлення до праці загалом. Деякі види фізичної праці є складовою частиною процесу фізичного виховання, тобто при певній організації дають ефект, схожий з ефектом фізичних вправ, сприяючи розвитку фізичних якостей і зміцненню здоров'я, або у формі обслуговуючої праці підвищують ефективність навчально-тренувальних занять (підготовка і прибирання місць занять, догляд за спортивним спорядженням, будівництво спортивних споруд та ін.) [6, с. 68].

Вплив занять фізичними вправами на естетичне виховання учнів. У процесі занять фізичними вправами у контексті зв'язку з естетичним вихованням можна вирішувати такі завдання: виховувати здатність сприймати, відчувати й оцінювати красу в сфері фізичної культури та в інших галузях її прояву; формувати естетично зріле

прагнення до фізичної досконалості; формувати естетику поведінки і міжлюдських стосунків у фізкультурній діяльності; виробляти активну позицію в утвердженні прекрасного. Головними засобами естетичного виховання у процесі занять фізичними вправами є краса фізичної зовнішності людини (правильна будова тіла, гармонійний розвиток мускулатури, природна витонченість постави, пластична виразність тіла); цілеспрямовані досконалі рухи: гімнастичні виступи, спортивні змагання, фізкультурні паради, які за силою естетичного впливу межують із мистецтвом; атмосфера й умови занять (одяг, музика, хореографія, пісні, злагоджені дії, художнє оформлення споруд, гігієнічні умови). У процесі засвоєння цінностей фізичної культури досягнуті показники фізичної досконалості повинні втілюватись як прекрасне в самій людині, адже гуманна суть естетики розкривається у красі людських вчинків і взаємостосунків.

Таким чином, фізичне виховання дітей і молоді в Україні є невід'ємною частиною системи національної освіти, важливим компонентом гуманітарного виховання дітей і молоді, формування у них патріотичних почуттів, фізичного та морального здоров'я, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя та професійної діяльності.

Національна система фізичного виховання дітей має глибокий зв'язок із традиціями народу, його життям, інтересами і моральними цінностями, її визначають народність, гуманізм, природовідповідність, демократизм, науковість, інтегрованість, безперервність, відкритість.

Викладені виховні положення К. Д. Ушинського свідчать, що фізична культура, ставши повноправним "членом сім'ї" кожної дитини, буде надійним гарантом їхнього здоров'я та щастя. Подальше вивчення проблеми розкриватиме важливі аспекти духовного, фізичного, психічного і соціального здоров'я особистості та їх відображення у науковому доробку К. Д. Ушинського.

1. Концепція національного виховання // Початкова школа. - 1995. - № 2. - С. 48-52.
2. Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України. - К., 2005. - БІПр://2акоп.rada.gov.ua/Ucgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0909-05.
3. Сім'я і родинне виховання. Концепція // Рідна школа. - 19%. - № 11-12. - С. 15-20.
4. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2 т. - Т. 1. - К.: Рад. школа, 1983. - 488 с.
5. Ушинський К. Д. Твори в шести томах. - Т. 5. - К.: Рад. школа, 1952. - 430 с.
6. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів: У двох частинах. - Частина 1. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2009. - 272 с.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2009

С. Марчук

**Физическое воспитание детей и молодежи Украины -
основной приоритет современного национального образования
(в контексте педагогических идей К. Д. Ушинского)**

Определены основные приоритеты физического воспитания детей и молодежи Украины. Раскрыты концептуальные аспекты построения современной национальной системы физического воспитания с учетом актуальных педагогических идей К. Д. Ушинского.

S. Marchuk

**Physical Education of Youth and Children in Ukraine
as a Priority of Modern National Education
(in the context of pedagogical ideas of K. D. Ushynskiy)**

The author determines basic priorities of physical education of youth and children in Ukraine. The conceptual aspects of the modern national system of physical education development are exposed in accordance with actual pedagogical ideas of K. D. Ushynskiy.

Рецензент - кандидат педагогічних наук П. М. Бойчук

УДК 37.013

Наталія Гаврилів

**НАСТАВНИЦТВО ЯК ВИД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ**

У контексті становлення демократії сучасне українське суспільство плекає цінності гуманізації та рівності, одночасно вони займають своє місце й у системі вищої освіти, яка все ще перебуває на шляху самовизначення та становлення після розпаду Радянської освітньої системи та постійно змінюється у зв'язку з процесом входження у світовий освітній простір, зокрема через долучення до Болонського процесу.

Національно та локально студентська громада переживає значні зміни. Реформування вищої освіти ставить перед студентами підвищені вимоги до самостійної роботи, а відповідальність за якість здобутої освіти все більше покладається на самого студента. Саме тому зростає потреба у досвідчених "провідниках" через багатогранну сферу конкретної науки. Існуючі форми взаємодії між студентом і викладачем-професіоналом не можуть залишатися на нинішньому рівні, вони потребують змін і вдосконалення.

Однією з найновіших і найменше досліджених в Україні концепцій альтернативних взаємин викладача і підопічного є наставництво. Інтегрована у різні сфери людської діяльності, ця практика все ще мало окреслена і систематизована як категорія української наукової думки.

Концепція наставництва лише віднедавна почала розкриватися у вітчизняній педагогіці та була запозичена у західній освітній традиції, де наставництву приділялася особлива увага впродовж останніх 20 років. Як наслідок, західна школа володіє резервом публікацій із цієї тематики, котрі описують сам процес наставництва, різні етапи його розвитку та становлення, його переваги та недоліки, труднощі на шляху його здійснення [4; 5; 6; 7]. Проте, на жаль, жодна з цих публікацій поки не перекладена українською мовою. Новий тлумачний словник української мови значеннєві нюанси поняття "наставник" висвітлює як "той, хто дає поради, навчає; порадник, учитель; наглядач". Термін "наставляти" має значення "даючи поради, навчати чогось; наводити, направляти, націлювати і т. ін. у потрібному напрямку; скеровувати, спрямовувати" [2, с. 315]. Це визначення є яскравим прикладом того, що розуміння наставництва у вітчизняній педагогіці є вузьким і обмеженим; ця практика за-